

ни. Зазначається, що в нинішній ситуації держава повинна максимально впливати на формування ринку праці, вести активну політику щодо зайнятості населення.

Ключові слова: зайнятість населення, міжнародні стандарти зайнятості населення, законодавство України про зайнятість населення, безробіття, працевлаштування.

Анотація

Трюхан О. А. Международно-правовые стандарты занятости населения и законодательство Украины. — Статья.

Статья посвящена исследованию международно-правового регулирования занятости населения. В работе анализируются международно-правовые акты и некоторые нормы трудового законодательства Украины. В частности, делается вывод о том, что государство должно максимально содействовать на формирование рынка труда и вести активную политику относительно занятости населения.

Ключевые слова: занятость населения, международные стандарты занятости населения, законодательство Украины о занятости населения, безработица, трудоустройство.

Summary

Tryukhan O. International legal Standards of Employment and Legislation of Ukraine. — Article.

This article focuses on the problem of international legal regulation of employment. It analyzes the international legal acts and some provisions of labor legislation of Ukraine. It is indicated that nowadays the state should influence on the labor market and lead an active employment policy.

Keywords: employment, international standards of employment, Ukrainian legislation on employment, unemployment, employability proof.

УДК 349.2:340.13

С. В. Вишновецька

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЯК СКЛАДОВА МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Методологія науки трудового права поряд із теоретико-світоглядним компонентом, системою методів наукового дослідження, методологічними підходами і принципами охоплює і юридичну техніку та методіку дослідницької роботи. Саме дослідженню юридичної техніки як складової методології науки трудового права й присвячена ця стаття.

Юридична і законодавча техніка, безперечно, була предметом дослідження ряду авторів. Зокрема, проблеми методології законодавчої діяльності досліджував Ю. С. Шемшученко [1], окремі змістовні і процедурні вимоги до нормативно-правових актів аналізував С. Погребняк [2]. Дослідженню юридичної і законодавчої техніки присвячено ряд монографічних видань [3–6], юридична і законодавча техніка в різних аспектах вивчалась у дисертаційних роботах і численних наукових статтях [7; 8]. Але як складова методології юридична техніка ще не була предметом окремого вивчення, що й зумовило вибір такої теми дослідження. Адже донині відсутнє єдине розуміння поняття та рівнів методології, відсутнє єдине розуміння юридичної техніки.

Отже, метою цієї статті є визначення місця юридичної техніки в структурі методології науки трудового права та розкриття її елементів.

Так, з точки зору Е. Г. Юдіна, нижчий рівень методології утворюють методика і техніка дослідження, що являють собою «набір процедур, які забезпечують отримання одноманітного і достовірного емпіричного матеріалу і його первинну обробку, після якої він тільки й може включатись до масиву наявного знання» [9, 40–44].

Д. А. Керімов, у свою чергу, керуючись тим, що будь-яка методика і техніка наукового дослідження істотно відрізняються від методології наукового пізнання, вважає необґрунтованим включення в поняття методології методики і техніки обробки емпіричного матеріалу, а в поняття правової методології — правил законодавчої техніки і прийомів правозастосовного процесу [10, 41–43].

На нашу думку, і Е. Г. Юдін, і Р. Лукич цілком виправдано виділяють юридичну техніку в структурі методології науки, оскільки всі структурні елементи юридичної техніки відображають об'єктивні закономірності пізнання і мають методологічне значення. Методологія наукового дослідження аналізує засоби, прийоми і методи пізнання, які застосовуються для отримання цього знання. Тому обґрунтованим є включення методики і техніки пізнавальної діяльності в структуру методології науки. Отже, вважаємо, що методичний компонент у структурі методології науки охоплює систему методів дослідження, методологічні підходи і принципи та методику і техніку пізнавальної діяльності.

Відсутність єдиного уявлення про юридичну техніку пояснюють різною методологією, специфікою праворозуміння, багатозначністю, багатоаспектністю понять «техніка» і «право» і, як наслідок, неоднаковим баченням різними авторами технічних аспектів права [11, 10, 16].

Найбільш ємним вважаємо визначення юридичної техніки, дане П. М. Рабиновичем, згідно з яким юридична техніка є сукупністю способів і прийомів, умінь і навичок формування всіх елементів механізму правового регулювання та ефективного оперування ними у праворегулятивній практиці [12, 145].

Найбільш загальними прийомами і правилами юридичної техніки прийнято вважати юридичну термінологію, юридичні конструкції, форму нормативного акта, прийоми і правила викладення його змісту.

Юридична термінологія є системою юридичних термінів, кожен з яких є загальною назвою юридичного поняття, що має точний і визначений зміст і відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю. Основні вимоги до використання термінів зводяться до того, що вони повинні мати чітке, однакове значення, бути простими, зрозумілими і стабільними, відповідати нормативам української лексики, морфології. Аналіз проекту Трудового кодексу України дозволяє стверджувати про наявність проблем юридичної термінології, зокрема, у тексті нормативних дефініцій досить часто відображаються не всі істотні ознаки поняття, яке визначається, тобто має місце неповне визначення.

У літературі прийоми, методи, правила, засоби юридичної техніки називають її елементами. Одним із найбільш загальних прийомів юридичної техніки є юридичні конструкції.

Правова конструкція створюється шляхом виділення з правових понять нижчого порядку того загального, що властиве їм в якості таких. Тим самим конструюється нове поняття, яке охоплює всі поняття нижчого порядку, з яких воно створено; при цьому звичайно виявляється головне у всіх цих поняттях, їх основна ідея, і таким чином глибше з'ясовується їх сутність, а відповідні норми краще ув'язуються в одне ціле [13, 276]. Юридична конструкція розглядається як найбільш висока правова абстракція законодавчої техніки, що охоплює ряд однопорядкових понять більш низького рівня і виявляє основне, істотне в цих поняттях.

У кожній галузі права використовуються як загально-правові конструкції (склад правопорушення, правосуб'єктність сторін правовідносин та ін.), так і галузеві. При цьому у всіх галузях права і галузевих юридичних науках є базові юридичні конструкції, що визначають галузеву самостійність цих правових утворень. Для трудового права це — трудовий договір.

Трудовий договір є базовою галузевою юридичною конструкцією, яка об'єднує всі структурні підрозділи трудового права (робочий час і час відпочинку, охорона праці, заробітна плата і т.п.). Юридична конструкція трудового договору свідчить про її галузеву юридичну своєрідність. Вона не збігається за багатьма ознаками з конструкцією цивільно-правового договору [14, 507–508]. Те ж саме можна сказати стосовно особливій юридичній конструкції колективного договору, який поєднує ознаки договору і локального нормативного акта. Галузевий характер носить конструкція соціального партнерства у сфері праці, примирно-посередницьких способів вирішення колективних трудових спорів і т.п. В цілому, юридична конструкція як прийом юридичної техніки, забезпечує побудову відповідних правових інститутів галузі.

Юридичні презумпції та юридичні фікції називають спеціальними прийомами юридичної техніки.

Правова презумпція — це прийом юридичної техніки, що застосовується з метою уникнути доказів [13, 299]. Презумпції — закріплені в нормах права припущення про наявність або відсутність юридичних фактів. Ці припущення ґрунтуються на зв'язку з процесами, що реально відбуваються, і підтверджені попереднім досвідом.

На думку М. В. Лушникової і А. М. Лушнікова, загальноправові презумпції в кожній галузі права мають свою специфіку [14, 512].

Так, наприклад, презумпція знання закону в трудовому законодавстві має свою специфіку з урахуванням існування локальних нормативних актів. Застосуванню підлягають тільки ті нормативні акти, які офіційно опубліковані, тобто доведені до відома невизначеного кола осіб. Це правило повинно поширюватись і на локальні нормативні акти, тобто працівники повинні бути під розписку ознайомлені із змістом прийнятих локальних нормативних актів і наступними їх змінами і доповненнями [14, 514]. Згідно з ч. 4 ст. 13 проекту ТК України нормативні акти роботодавця доводяться до відома всіх працівників. Якщо нормативний акт стосується конкретного робочого місця чи конкретної посади (посадова інструкція, інструкція про порядок виконання робіт

тощо), працівник знайомиться з ним під розписку. Дуже добре, що така презумпція знайде нормативне закріплення.

Крім загальноправових, М. В. Лушнікова і А. М. Лушников виділяють такі галузеві презумпції [14, 515–518]:

1) презумпція трудових відносин. На жаль, у проекті ТК України ця презумпція не отримала належного закріплення, неповно визначені кваліфікуючі ознаки трудових відносин, якими можна було б керуватися для визначення природи відносин, що склалися між сторонами;

2) презумпція трудового договору, укладеного на невизначений строк. На відміну від попередньої, ця презумпція знайшла належне відображення в проекті ТК України. Зокрема, ст. 68 проекту ТК України «Умови встановлення трудових відносин на визначений строк» передбачає:

1. Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не може бути встановлено на невизначений строк.

2. Якщо роботодавець не доведе факту погодження сторонами строкового характеру трудових відносин до їх виникнення, трудові відносини вважаються такими, що виникли на невизначений строк;

3) презумпція тлумачення всіх неусунутих протиріч і неясностей у чинному трудовому законодавстві на користь працівника. Безперечно позитивним аспектом проекту ТК України є часткова легалізація в ньому цієї презумпції. Зокрема, ч. 2 ст. 18 проекту ТК України передбачає, що в разі якщо норма закону чи іншого акта законодавства, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних актів законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків працівника та роботодавця, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як працівника, так і роботодавця, рішення приймається на користь працівника;

4) презумпція недійсності умов договорів про працю, що погіршують положення працівників порівняно з трудовим законодавством. Пункт 1 ч. 3 ст. 54 проекту ТК України передбачає, що окремі умови трудового договору є недійсними, якщо вони погіршують становище працівника порівняно з трудовим законодавством і колективним договором;

5) презумпція невинуватості і презумпція вини в трудовому праві. Частиною 2 ст. 404 проекту ТК України передбачено, що притягнення до дисциплінарної відповідальності можливе за наявності вини працівника. Працівник вважається невинним, якщо під час виконання трудових обов'язків цей працівник виявив такий рівень дбайливості, який вимагався від нього відповідно до трудового законодавства, колективного і трудового договорів, а також якщо він діяв за наявності обставин необхідної оборони або крайньої необхідності.

Частина 5 ст. 408 проекту ТК України також передбачає, що матеріальна відповідальність працівника настає лише за наявності вини. Наявність вини працівника визначається відповідно до частини другої статті 404 цього Кодексу. Працівник не може нести матеріальну відповідальність за спричинену пряму дійсну майнову шкоду внаслідок дій, що належать до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також внаслідок невиконання робото-

давцем обов'язку щодо забезпечення необхідних умов для збереження його майна чи майнових прав працівника.

Стосовно роботодавця закріплена інша презумпція, а саме ч. 2 ст. 417 проекту ТК України встановлено, що роботодавець несе відповідальність перед працівником за умови, якщо він не доведе, що шкоду заподіяно внаслідок дії непереборної сили.

На відміну від презумпцій, на основі яких вірним вважається те, що лише ймовірно є таким, правова фікція — це такий прийом юридичної техніки, який оголошує вірним те, що таким не є, причому робиться це свідомо [13, 299–300].

Як відзначається багатьма дослідниками, цей прийом використовується законодавцем тільки тоді, коли інші засоби правового регулювання не дозволяють ефективно досягти правового результату. Тому кількість фікцій у праві завжди була незначною.

Наприклад, ч. 1 ст. 123 проекту ТК України встановлює, що днем звільнення працівника з роботи є останній день фактичного виконання працівником трудових обов'язків, а у випадках, передбачених ст. 128 цього Кодексу, — останній день відпустки. Частина 4 цієї ж статті передбачає, що днем звільнення працівника в разі скасування рішення суду про його поновлення на роботі є наступний день після набрання законної сили відповідним рішенням суду.

Частина 3 ст. 41 проекту ТК України закріплює, що трудовий договір вважається укладеним і тоді, коли працівника за розпорядженням чи з дозволу роботодавця фактично було допущено до роботи без укладення трудового договору. У цьому випадку насправді трудовий договір у письмовій формі не укладався. Але законодавець використовує правову фікцію про фактичний допуск до роботи для внесення визначеності в трудові правовідносини. Іншими словами, неіснуючий факт укладення в письмовій формі трудового договору через фактичний допуск визнається законодавцем існуючим. І навпаки, існуючий укладений трудовий договір визнається неіснуючим, анулюється, якщо працівник у встановлений строк не приступив до роботи. Так, згідно з ч. 1 ст. 57 проекту ТК України працівник зобов'язаний стати до роботи в день, визначений законодавством або трудовим договором, а якщо законодавством або трудовим договором цей день не встановлено — наступного дня після укладення трудового договору. Якщо в день, що визначається відповідно до частини першої цієї статті, працівник без поважної причини не став до роботи, роботодавець має право відмовити працівникові в наданні роботи. У такому разі вважається, що трудові відносини не виникли, нормативний акт роботодавця, письмовий трудовий договір підлягають анулюванню і на працівника покладається обов'язок повернути роботодавцеві раніше отримані від нього гарантійні й компенсаційні виплати.

В юридичній техніці поряд із важливістю правильного застосування юридичної термінології, юридичних конструкцій, презумпцій і фікцій не менше значення мають прийоми і правила викладення змісту нормативно-правового акта.

Зміст юридичних норм у тексті нормативно-правового акту викладається у вигляді правових положень, які є засобами юридичної техніки. Прийомів формулювання правових положень досить багато. Зокрема, якщо говорити про прийоми визначення понять (дефініцій) у текстах нормативно-правових актів, то можна виділити наступні: прийом визначення понять через перерахування, прийом визначення понять через рід і видову відмінність, прийом класифікації понять, прийом цифрового вираження, прийом «підміни понять», оціночні поняття, прийом перерахування (вичерпного або приблизного) тощо.

Залежно від ступеня абстракції, узагальнення правового матеріалу використовують загальні, спеціальні та виключні правові положення. Якщо для регулювання кожного окремого виду суспільних відносин застосовуються майже однакові правила, то відбираються загальні для всіх цих правил елементи та узагальнюються в загальних положеннях, що застосовуються до усіх видів даних правовідносин. Якщо необхідно деталізувати ці правила, то вони конкретизуються в спеціальних положеннях, які застосовуються до усіх видів відносин, що вимагають більш конкретної регламентації. Спеціальні положення доповнюються правилами загальних положень, які є загальними правилами для кожного виду даних суспільних відносин. Якщо спеціальні положення містять правила, які суперечать загальним положенням, то це виключні положення.

З виключними положеннями пов'язаний прийом використання правових застережень. Правове застереження — соціально обумовлена, така, що має спеціальну нормативно-лексичну форму, умова (заява, положення), яка частково змінює зміст або обсяг дії норми права, створює новий правовий режим, виступає формою погодження інтересів і породжує певні юридичні наслідки [15, с. 39].

Аналіз проекту ТК України дозволяє стверджувати, що в ньому використані різні види правових застережень, зокрема: якісні застереження, кількісні застереження, позитивні застереження, негативні (заперечні) застереження, часові правові застереження, колізійні правові застереження, застереження-принципи, застереження-відсилення та інші.

Підсумовуючи, зауважимо, що юридичну техніку пов'язують передусім з правотворчою діяльністю. Але її не можна зводити тільки до цього, а необхідно розглядати в «широкому» розумінні, що охоплює не лише правотворчу діяльність, а й правозастосовну, інтерпретаційну, судову та ін. Не можна розуміти юридичні конструкції та інші елементи юридичної техніки, як такі, що мають значення лише при підготовці законодавчих актів, під час формулювання юридичних норм у текстах законів. Адже це не просто способи викладення правового матеріалу, а й відображення самого змісту позитивного права. Отже, юридичну техніку як структурний елемент методології науки трудового права необхідно розуміти як сукупність засобів, прийомів і правил викладу змісту нормативного матеріалу, спрямованого на регулювання відповідних суспільних відносин, формування всіх елементів механізму правового регулювання та ефективного оперування ними у праворегулятивній практиці.

Юридична техніка є важливою структурною складовою методології науки трудового права, оскільки такі її елементи, як юридичні категорії, конструкції, презумпції і фікції виступають системоутворюючими факторами галузі трудового права. Вони визначають логіку побудови нормативного матеріалу галузі права, сприяють визначеності правового регулювання. Тому недооцінка методологічного значення юридичної техніки призводить до значних труднощів у правотворенні і правозастосуванні, зводячи нанівець ефективність дії нормативно-правового акта. А визначення шляхів підвищення ефективності правореалізації є першочерговим завданням юридичної науки.

Література

1. Шемшученко Ю. С. Проблеми методології законодавчої діяльності // *Правова держава : щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. — К., 2007. — Вип. 18. — С. 3–7.
2. Погребняк С. Вимоги до нормативно-правових актів, що випливають з принципу правової визначеності // *Вісник Академії правових наук України*. — 2005. — № 3. — С. 42–53.
3. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження: монографія / Ж. О. Дзейко — К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2007. — 360 с.
4. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник / Т. В. Кашанина. — М.: Эксмо, 2007. — 512 с.
5. Чухвичев Д. В. Законодательная техника: учебное пособие / Д. В. Чухвичев. — М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2006. — 239 с.
6. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / [Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова та ін.]; за заг. ред. О. І. Ющика. — К.: Парлам. вид-во, 2007. — 208 с.
7. Риндюк В. І. Юридична діяльність і форми юридичної техніки // *Правова держава : щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. — К., 2006. — Вип. 17. — С. 391–399.
8. Поліщук Г. Б. Феноменологічні основи юридичної техніки кодифікаційних актів // *Часопис Київського ун-ту права*. — 2010. — № 2. — С. 98–101.
9. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин // *Системный подход и принцип деятельности* / Э. Г. Юдин. — М.: Наука, 1973. — 269 с.
10. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. — 2-е изд. — М.: Аванта+, 2001. — 560 с.
11. Муромцев Г. И. Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты) // *Правоведение*. — 2000. — № 1.
12. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: посіб. для студ. спец. «Правознавство» / П. М. Рабінович. — Вид. 2-ге, зі змінами й доповненнями. — К., 1994.
13. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич. — М.: Прогресс, 1981. — 304 с.
14. Лушнікова М. В. Очерки теории трудового права / М. В. Лушнікова, А. М. Лушніков. — С.Пб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. — 940 с.
15. Шутак И. Д. Теория и практика оговорок в праве: система понятий: терминолог. слов. / И. Д. Шутак. — С.Пб.: Алетейя, 2001. — 203 с.

Анотація

Вишновецька С. В. Юридична техніка як складова методології науки трудового права. — Стаття.

Стаття присвячена визначенню місця юридичної техніки в структурі методології науки трудового права та розкриттю її елементів.

Ключові слова: юридична техніка, юридичні конструкції, юридичні презумпції, юридичні фікції, правові дефініції.

Анотація

Вишневецкая С. В. Юридическая техника как составляющая методологии науки трудового права. — Статья.

Статья посвящена определению места юридической техники в структуре методологии науки трудового права и раскрытию её элементов.

Ключевые слова: юридическая техника, юридические конструкции, юридические презумпции, юридические фикции, правовые дефиниции.

Summary

Vyshnevetska S. V. Juridical Technology As a Component of Labour Law Science Methodology. — Article.

This article is devoted to the determination of juridical technology place in the structure of labour law science methodology and disclosure of its elements.

Keywords: juridical technology, juridical constructions, juridical presumptions, juridical fictions, legal definitions.

УДК 349.3:364.044.26-058.862

О. М. Потопахіна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Система піклування про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ще з давніх часів йшла двома шляхами. Один з них — це утримання та виховання їх у спеціально призначених для цього закладах, а другий — це передача дітей на виховання та утримання до сімей приватних осіб. Дана система так само розвивалася й в Україні [1, 36].

Але, на жаль, вітчизняних досліджень з цього питання практично немає.

Україна має досить суттєву особливість. У пізні часи українські землі входили до складу різних держав: Польщі, Литви, Австро-Угорщини, Молдови, Туреччини, Росії — кожна мала свою культуру, систему законодавства, особливості яких відбивалися на побудові української законодавчої системи, а також впливали на її суспільний розвиток.

До початку XVIII ст. призріння покинутих незаконно народжених дітей та дітей-сиріт не було предметом уваги уряду, хоча сирітські будинки існували давно. У XVIII ст. вони перебували у віданні патріаршого наказу. Перша спроба створити «сиротинці» — установи для сиріт та незаконнонароджених — була зроблена новгородським митрополітом Іовом.

У 1706 р. ним на власні кошти у Холмово-Успенському монастирі (біля Новгорода) був відкритий такий заклад. На утримання його Петро I визначив доходи з деяких монастирських вотчин. А у 1715 р. ним був виданий наказ про створення у Москві та в інших містах при церквах закладів, до яких би приносили незаконнонароджених дітей, їх пропонувалося утримувати за раху-